บทที่ 2

ทฤษฎี

2.1 ประวัติของยูเรเนียม

ยูเรเนียมเป็นธาตุกัมมันตรังสีที่มีอยู่ในธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมัน ชื่อ มาร์ตินไฮน์ริช คลาพรอธ (Martin Heinrich Klaproth) เป็นผู้พบครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1789 ในแร่ พิทช์เบลนด์ (pitchblende) และในปี ค.ศ.1841 เพลิคอท (E.Péligot) นักวิทยาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้ค้นพบวิธีแยกธาตุยูเรเนียมออกจากแร่ได้สำเร็จ ต่อมาปี ค.ศ.1896 เฮนริ เบคเคอเรล (Henri Becquerel) นักวิทยาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้สังเกตุและบันทึกลักษณะเฉพาะตัวของการแผ่รังสีของยูเรเนียม หลังจากนั้น รัทเธอร์ฟอร์ท และซอดดี้ (Rutherford and Soddy) ได้เสนอทฤษฎีการสลายตัวของกัมมันตรังสี และให้ข้อสังเกตุว่า อะตอมของธาตุหนึ่ง ๆ นั้น สามารถมีมวลต่างกันได้หลายมวล และเขาเรียกอะตอมของมวลเหล่านี้ไว้ว่า ไอโซโทป (isotope)

ความสำคัญของยูเรเนียม

ในสมัยก่อน ค.ศ.1942 นักวิทยาศาสตร์สนใจยูเรเนียมเพียงแต่จะแยกเรเดียมออกมาใช้ในการรักษาโรคมะเร็ง หรือนำมาใช้ผสมแก้ว, เซรามิค เพื่อทำให้เกิดสี จนกระทั่งในปี ค.ศ.1942 ได้มีวิวัฒนาการทางด้านพลังงานปรมาณู และเป็นที่ปรากฏว่า ยูเรเนียมมีความสำคัญที่สุดในด้านวัสดุเชื้อเพลิงปรมาณู ธาตุที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงปรมาณูมีใน thermal nuclear reactor มีเพียง 2 ธาตุคือ ยูเรเนียม–235 (U–235) และพลูโทเนียม–239 (Pu–239) ธาตุแรกคือยูเรเนียม–235 นั้นเป็นไอโซโทปชนิดหนึ่งของธาตุยูเรเนียมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ส่วนธาตุพลูโทเนียม–239 นั้นเป็นผลที่ได้มาจากการทำให้ยูเรเนียม–238 ซึ่งเป็นไอโซโทปอีกชนิดหนึ่งของยูเรเนียมให้กลายเป็นพลูโทเนียม–239 ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงปรมาณู โดยใช้วิธีอาบรังสีนิวตรอน และโดยวิธีเดียวกันนี้ ก็อาจทำให้ธอเรียม–232 (Th–232)

ให้กลายเป็นยูเรเนียม-233 ในทางสันติ นักวิทยาศาสตร์ได้คิดนำเอาพลังงานปรมาณูไปใช้ประโยชน์ ดังเช่น การสร้างเครื่องปฏิกรณ์ปรมาณู สำหรับผลิตกระแสไฟฟ้า ความต้องการในด้านพลังงานของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนับวันยิ่งสูงขึ้น ในขณะเดียวกันแหล่งเชื้อเพลิงธรรมชาติ เช่น ถ่านหิน และน้ำมันมีปริมาณลดลง ตามลำดับ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ยูเรเนียมและทอเรียม มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านวัสดุเชื้อเพลิงปรมาณูที่จะนำมาใช้แทนเชื้อเพลิงธรรมชาติ

2.2 คุณสมบัติทางกายภาพ, ทางเคมีและทางนิวเคลียร์ของธาตุยูเรเนียม

คุณสมบัติทางกายภาพ (Physical properties)

ธาตุยูเรเนียมเป็นโลหะมีสีขาวคล้ายเงิน มีความแวววาวเมื่อนำมาขัดยูเรเนียมเป็นตัวนำไฟฟ้าที่เลวกว่าเหล็ก และเป็นพาราแมกเนติก (paramagnetic) อย่างอ่อน ๆ มีความหนาแน่น 19.07 กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร มีความเหนียวซึ่งสามารถรีดเป็นเส้นได้ ยูเรเนียมที่เป็นโลหะสามารถเกิดได้ 3 รูป คือ รูปอัลฟา (ต้องเผาที่อุณหภูมิ 660 องศาเซลเซียส) รูปเบต้า (ต้องเผาที่อุณหภูมิ 660-770 องศาเซลเซียส) รูปแกมมา (ต้องเผาที่อุณหภูมิ 770-1130 องศาเซลเซียส) ยูเรเนียมหลอมเหลวที่อุณหภูมิ 1130 องศาเซลเซียส

คุณสมบัติทางเคมี (Chemical properties)

ธาตุยูเรเนียมเป็นโลหะที่มีคุณสมบัติทางเคมีคล้ายเหล็ก คือสามารถรวมตัวกับออกซิเจนได้ง่ายมาก และทำปฏิกริยาอย่างรวดเร็วกับความชื้นในอากาศเกิดเป็นออกไซด์ และความเร็วของปฏิกริยาขึ้นกับพื้นผิวของยูเรเนียมและความดันของไอน้ำ ยูเรเนียมละลายได้ดีในกรดไฮโดรคลอริก กรดไนตริก ละลายได้เล็กน้อยในกรดซัลฟูริกหรือฟอสฟอริก ถ้าอุณหภูมิสูงขึ้นการละลายจะดีขึ้น แต่ถ้าความเป็นกรด (acidity) เพิ่มขึ้นความเร็วของการละลายจะลดลงเพราะ ไฮโดรเจนไอออนจะยับยั้งการละลายของยูเรเนียม (2) การละลายในกรดไนตริกเจือจางหรือซัลฟูริก จะดีขึ้นถ้ามี oxidizing agent เช่น กรดเพอร์คลอริก (perchloric acid) หรือไฮโดรเจน เพอร์ออกไซด์ (hydrogen peroxide) การละลายยูเรเนียมที่บดละเอียดในกรดไฮโดรคลอริกเจือจางปฏิกริยาจะรุนแรง แต่อัตราของการละลายของยูเรเนียมที่เป็นก้อนใหญ่ ๆ จะช้า และขึ้นกับความเข้มข้นของกรด ถ้ากรดไฮโดรคลอริกเข้มข้นอัตราการละลายจะเร็วมาก ถ้ากรดไฮโดรคลอริกเจือจาง 6N

ปฏิกริยาปานกลาง แต่ถ้า 1N อัตราจะช้าลง สารละลายยูเรเนียมส่วนใหญ่อยู่ในออกซิเดชันสเตท +3 และ +4 อัตราส่วนไอออนนี้เปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของกรด อุณหภูมิ และเวลา การละลายยูเรเนียมในกรดไนตริก ซึ่งกรณีนี้ใช้ใน reprocessing เชื้อเพลิงยูเรเนียม อัตราส่วนของปฏิกริยาขึ้นกับความเข้มข้นของกรดที่ใช้

คุณสมบัติทางนิวเคลียร์ (Nuclear properties)

จากการศึกษาแร่ยูเรเนียม และเกลือของธาตุยูเรเนียม ในปี ค.ศ.1896 เบคเคอเรลพบว่า แร่ยูเรเนียมสามารถทำให้ฟิล์มถ่ายรูปเป็นสีดำ เช่นเดียวกับแสงสว่าง และเรียกแสงที่ได้จากยูเรเนียมนั้นว่า กัมมันตภาพรังสี (radioactivity) ซึ่งเกิดจากการแตกตัวของนิวเคลียสของอะตอมเอง ไม่ได้ถูกกระตุ้นด้วยอิทธิพลจากภายนอก อัตราที่สารตัวอย่างกัมมันตรังสีปลดปล่อยอนุภาคออกมานั้นขึ้นกับชนิด และจำนวนนิวเคลียสที่มีอยู่ในธรรมชาติยูเรเนียมมี 3 ไอโซโทป คือ ยูเรเนียม-238, ยูเรเนียม-235 และยูเรเนียม-234

ตารางที่ 2.2 การสลายตัวของธาตุยูเรเนียมให้รังสีอัลฟามีพลังงานดังนี้ [2,6]

Isotope, mass	Atomic percentage	ครึ่งชีวิต ($t_{1/2}$),ปี	พลังงานรังสีอัลฟา(MeV)
238	99.276 ± 0.0005	4.51×10^9	4.200
			4.195
235	0.718 ± 0.0005	7.09×10^8	4.396
			4.366
234	0.0056 ± 0.0001	2.35×10^5	4.773
			4.722

การสลายตัวของไอโซโทปยูเรเนียม เลขมวล234 235 และ238 (7)

U^{234} (2.47×10^5 y):

α: α_0 **4.773** (72%), α_{53} **4.722** (28%) mag spect (GoldiL55, AjzF56)
α_0 (72%), α_{53} (28%), α_{174} (0.35%) mag spect, αe^- coinc (BaranS60a, KomA58)
α_{508} (4.5×10^{-5}%), α_{634} **4.13** (3×10^{-5}%) αγ, αe^- coinc (BjoS63b)
others (HarvB57, VallaG53a, SchinJ39, GhiA51b)

γ: γ_1 **0.0533** (I_γ100), γ_2 **0.1209** (I_γ34) semicond spect (AhmI66)
γ_1 (e_L/γ 130) scint spect, αγ coinc (VorA57)
γ_3 **0.46**, γ_4 **0.51** ($\gamma(\gamma_3 + \gamma_4)$ 4×10^{-5}%), γ_5 **0.58** (γ 1.2×10^{-5}%) γα coinc (BjoS63b)
others (BellP52a, TeiJ52, EngeD54, SchaG51, MackR47)

0.043 level of U^{234}: $t_{1/2}$ 2.7×10^{-10} s delay coinc (BellRE60)

(**1.374**) level of U^{234}: $t_{1/2}$ 3.3×10^{-5} s delay coinc (HansP63a)

<u>U^{235}</u> (7.1×10^8 y):

I: **7/2** atomic spect, paramag res; μ: **±0.35**, q: **±3.8** paramag res (Lindgl64)

α: α_0 **4.597** (4.6%), α_{42} **4.556** (3.7%), α_{97} **4.502** (1.2%), α_{155} **4.445** ? (0.6%), α_{185} **4.415** (4%), α_{204} **4.396** (57%), α_{234} **4.366** (18%), α_{257} **4.344** ? (1.5%), α_{279} **4.323** (3%), α_{337} **4.266** (0.6%), α_{387} **4.216** (5.7%), α_{448} **4.157** (≈0.5%) mag spect, semicond spect (HydE64: compiled from PilR62, BaranS60a, SkiD61)
others (VorA60, VorA60a, PilR57, GhiA51b, WurE57, VesR52, ClarF57)

γ: γ_1 **0.110** (γ 2.5%), γ_2 **0.143** (γ 11%), γ_3 **0.163** (γ 5%), γ_4 **0.180** (γ 0.5%), γ_5 **0.185** (γ 54%), γ_6 **0.201** (γ 0.8%), γ_7 **0.204** (γ 5%) scint spect, γγ coinc (PilR62)
γ_1 **0.106**, γ_2 **0.143**, γ_5 **0.185** ($e_K/\gamma(\gamma_1 + \gamma_2 + \gamma_5)$ **0.10**, K/L ≈1.4), **0.192** (e_K/γ 2.0) scint spect, γα coinc (VorA60a)
others (JohaS56, FilI58)

<u>U^{238}</u> (4.51×10^9 y):

α: α_0 **4.195** ion ch (VorA60a)
α_0 **4.200** ion ch (HarvB57)
α_0 (77%), α_{48} (23%), α_{160} (0.23%) ion ch (KocG59a)
others (BocB57, KomA58a, VorA59a, AldF47, ClarF57)

γ: **0.048** (e^- 23%) αe^- coinc, range-emuls (AlboG56, AlboG52, ZajB52)
others (DunlD52)

0.045 level of U^{238}: $t_{1/2}$ 2.3×10^{-10} s, delay coinc (BellRE60)

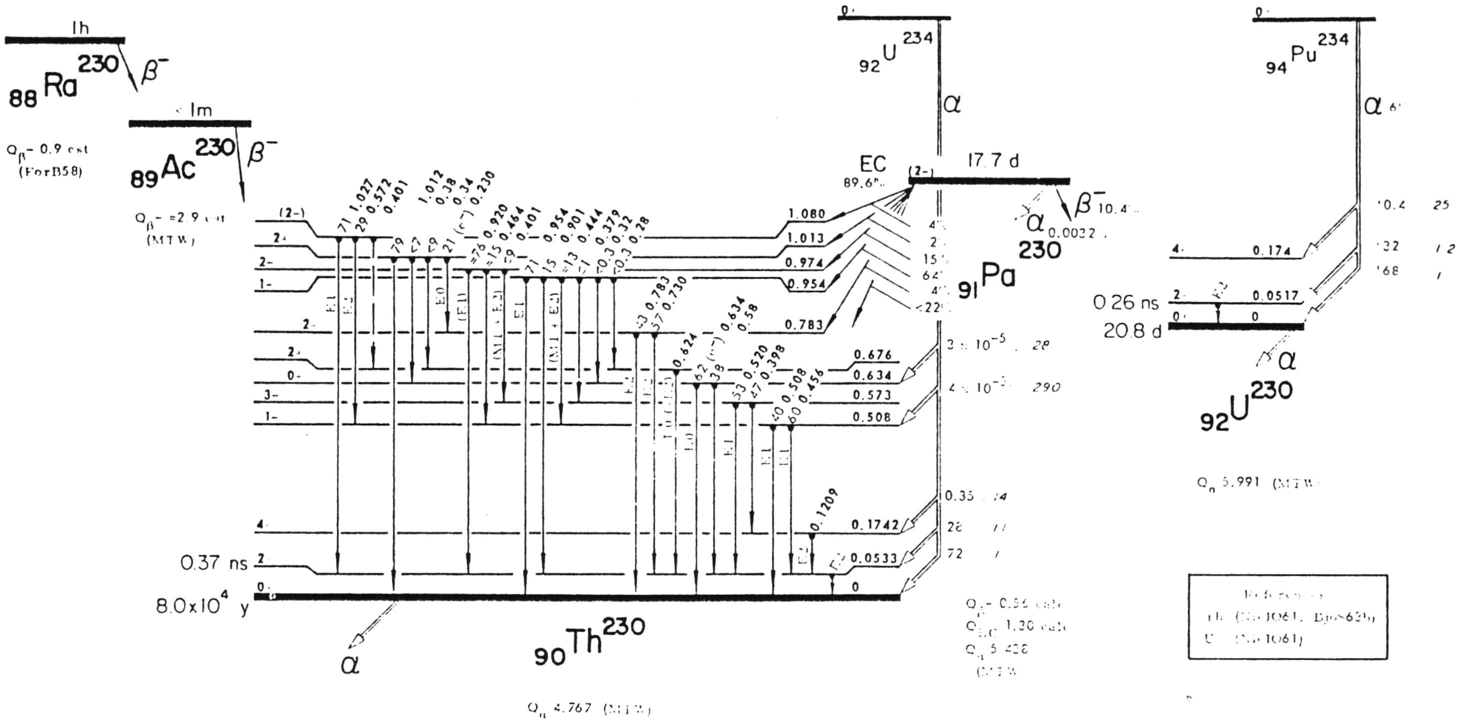

รูปที่ 2.1 แผนผังการสลายตัวของยูเรเนียม-234[7]

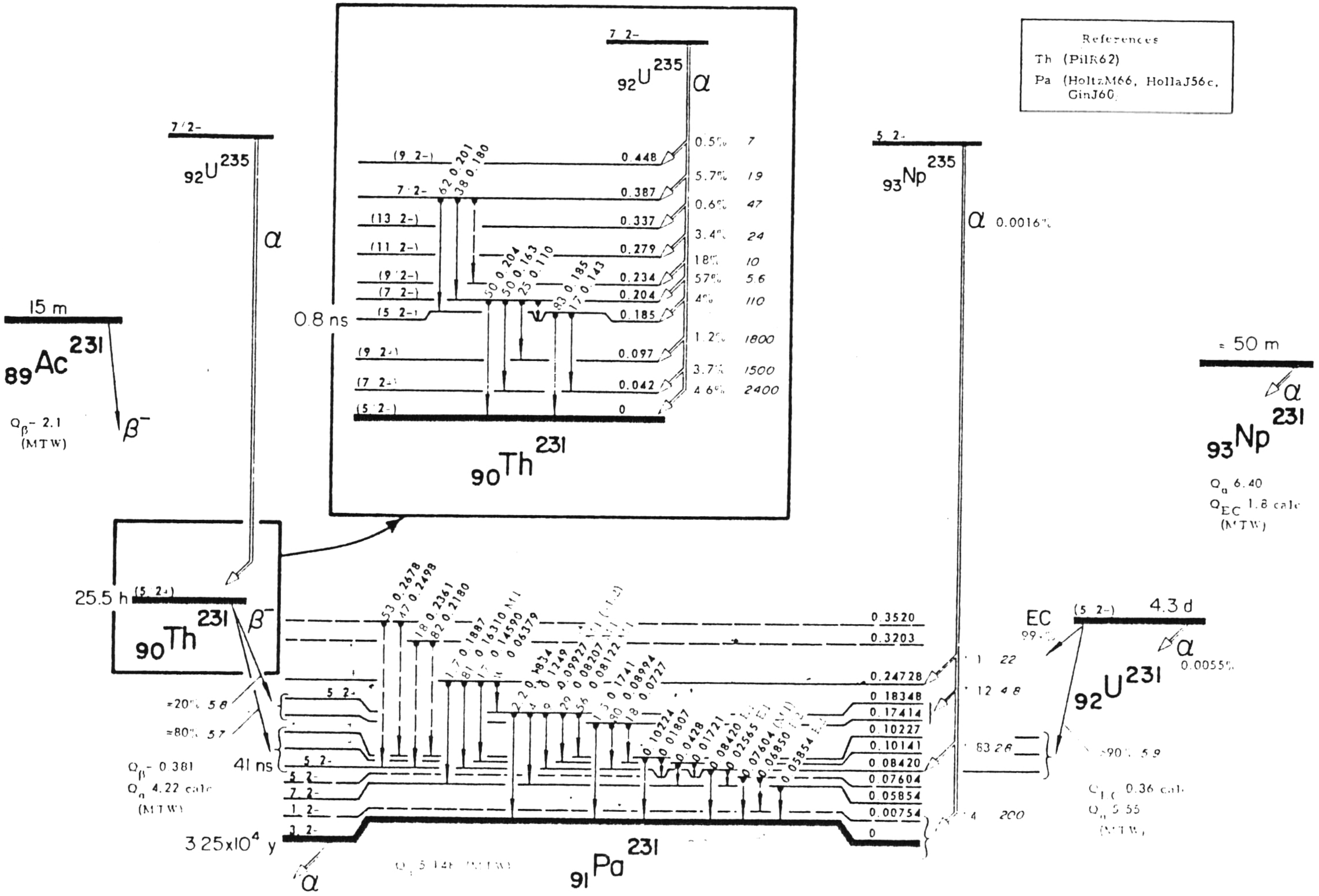

รูปที่ 2.2 แผนผังการสลายตัวของยูเรเนียม-235 [7]

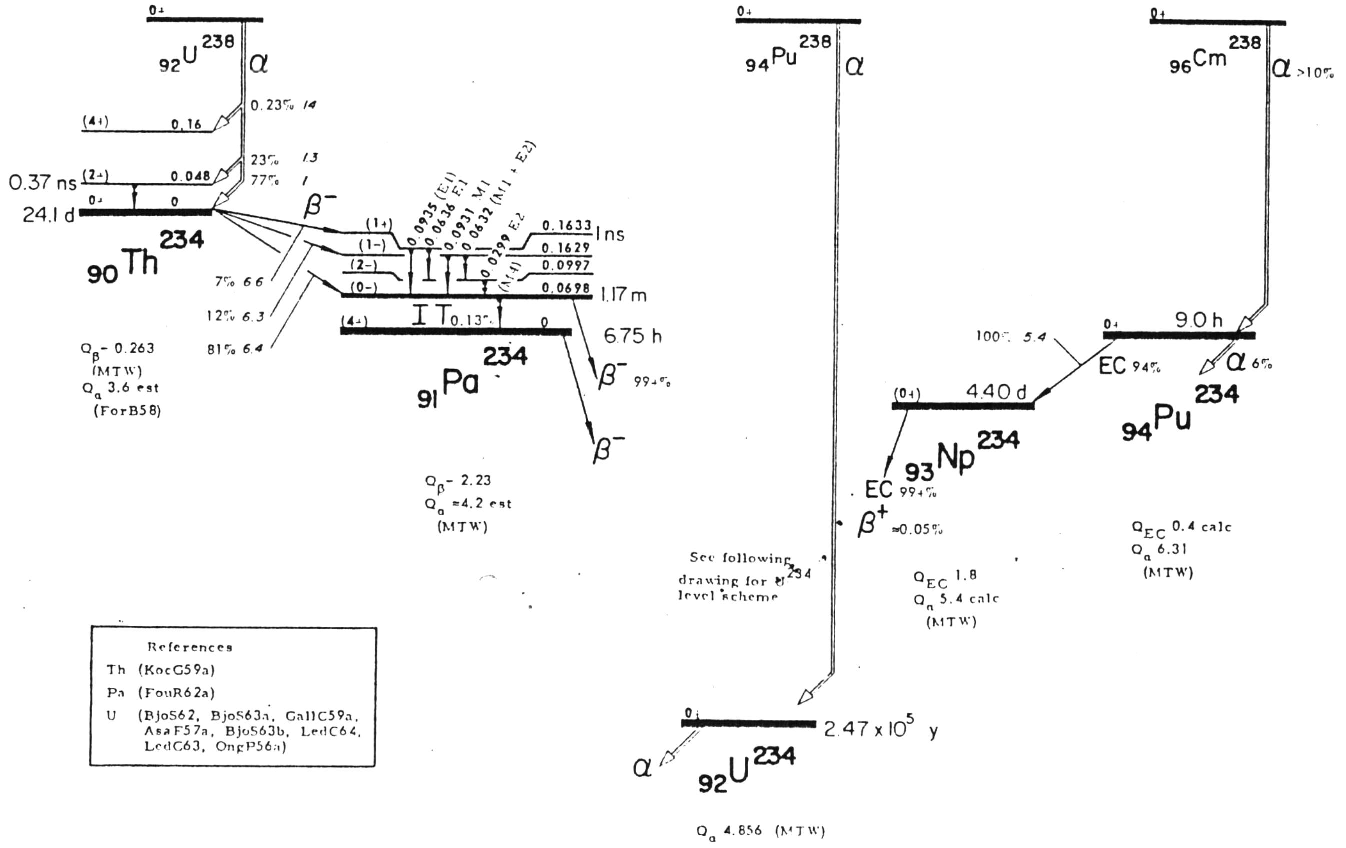

รูปที่ 2.3 แผนผังการสลายตัวของยูเรเนียม-238 (7)

2.3 <u>การเตรียมยูเรเนียมให้บริสุทธิ์ด้วยระบบการแลกเปลี่ยนไอออน</u> (8, 9)

(Purification of the Uranium by Ion-Exchange)

วิธีแยกยูเรเนียมให้บริสุทธิ์มาก ๆ วิธีหนึ่งคือ ใช้ระบบแลกเปลี่ยนไอออน เรซิน resin ที่ใช้กับยูเรเนียมเป็นแอนไอออนเรซิน ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นด่างแก่ (strong base anionic resin) เพราะประกอบด้วยอนุพันธ์ของแอมโมเนียมไอออน สูตรโครงสร้างของเรซินในรูปของคลอไรด์ (Cl^- form) มีลักษณะดังแสดงในรูปข้างล่างนี้

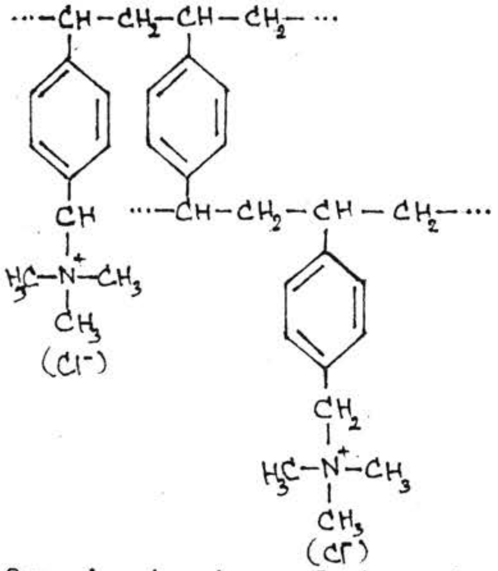

รูป 2.4 Organic structure of strong base quaternary ammonium anion exchange resin with divinylbenzene crosslinking

หรือเขียนสูตรง่าย ๆ เป็น $R_4N^+Cl^-$ (เมื่อ R แทนสารอินทรีย์ และ Cl^- แทนไอออนที่เคลื่อนที่) ที่ความเข้มข้นของคลอไรด์สูง (มากกว่า 5 โมลาร์) ยูเรเนียมสามารถจับตัวกับคลอไรด์เป็นสารประกอบเชิงซ้อนแอนไอออน (anionic uranyl chloride complex) เช่น $[UO_2Cl_4]^{--}$ และจะถูกดูดซับ (adsorb) บนแอนไอออนเรซินอย่างแข็งแรง การ elute ยูเรเนียมจะกระทำได้ผลดีที่สุด เมื่อคลอไรด์มีความเข้มข้นอยู่ระหว่าง 0.5–1.5 โมลาร์ ถ้ามากกว่านี้ประสิทธิภาพจะลดลง

เหล็กและวาเนเดียม พบว่า เกิดร่วมอยู่กับยูเรเนียมเสมอและสามารถเกิดสารประกอบเชิงซ้อนไอออนคล้ายกับยูเรเนียม คือ ในสารละลายซัลเฟตอาจเป็น $[Fe(SO_4)_n]^{3-2n}$, $[Fe(CH)(SO_4)_2]^{=}$, VO_3^- , VO_3^{-3} , $V_2O_7^{-4}$, $[H_2V_4O_{13}]^{-4}$ แอนไอออนใด ๆ ก็ตามที่ละลายร่วมกับยูเรเนียม จะถูกดูดซับบนเรซิน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ อุณหภูมิ และออกซิเดชันสเตท แต่ไม่มีผลในการวัดรังสีจากยูเรเนียม ส่วนธาตุกัมมันตรังสีที่เกิดในธรรมชาติ เช่น โพแทสเซียม–40, ทอเรียม, เรเดียม ไม่ถูกดูดซับบนเรซิน